

HALK KÜLTÜRÜNDE GÖÇ
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

28-29-30 Mayıs 2010

BALIKESİR

ISBN: 978-975-9049-09-6

©Balıkesir Üniversitesi

Motif Vakfı Yayınları No:12

Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri

Editör

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Redaksiyon

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Kapak Tasarımı

Yrd. Doç. Dr. Nuray GÜMÜŞTEKİN

Sayfa Tasarımı ve Düzeni

Öğr. Gör. Barış AKSU

İstanbul 2012

Yayımlanan bildirilerin dil, imla ve ilmi sorumluluğu yazarlarına aittir.

TAHTACILARDA BİR GÖÇ TÖRENİ: OCAK AYIRMA

*An Immigration Ceremony From Takhtadjy (A Member of an Anatolian Alaouite Group):
Home Separating*

Satı KUMARTAŞLIOĞLU*

ÖZET

Tahtacılar da birden fazla erkek evlada sahip ailelerde evin en küçük oğlu haricinde diğer oğulların evlerinin baba ocağından ayrılması, bir törenle gerçekleştirilir. Bu törenler Tahtacılar arasında "ocak kazma", "ocak başı kazdırma", "ocak ayırma", "ocaktan ayrılma", "oğlan ayırma" gibi isimlerle bilinir. Bir nevi erkek evladın baba ocağından kendi ocağına göçünü, ocağını ayırmasını içinde bulundukları topluma bildirmek için düzenlenen bu törenler, aslında kurulan yeni ocağın baba ocağına bağlılığını göstermektedir. Bildiride genel olarak "ocak ayırma" olarak tanımlayacağımız bu törenler hakkında bilgi verildikten sonra, törenlerin merkezinde yer alan ateş ile ocağın, aile ocağı ve atalar kültü ile bağlantısı ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tahtacılar, ocak ayırma, ateş, ocak, atalar kültü.

ABSTRACT

The Alaouite families with more than one son perform a special ceremony for the separation of the older sons except the youngest one from the family home. These ceremonies are known among Takhtadjies as "home digging", "home separating", "leaving the family home", "son separating". It is a special ceremony through which families make it publically known that their sons move to their own home from their family homes: Actually these ceremonies serve to show the strong ties of the newly founded home to the family home. After we present relevant information about what we call as "home separating" ceremonies in this paper, the relationships between the fire which is at the central point of the ceremonies and home, family home and the culture inherited from ancestors will be revealed.

Key Words: Takhtadjy, home separating, fire, home, inherited culture from ancestors.

Giriş

Batı ve Güney Anadolu kıyı şeridinde genellikle ormanlık alanlarda yaşayan Tahtacılar, eskiden tahtacılık işi ile uğraştıkları için bu isimle anılmakta olup, aynı zamanda Alevî-Türkmen zümresi içinde yer alırlar (Birdoğan 1995: 9, Çıblak 2005: 39; Baha Said Bey 2006: 132;). Tahtacılar hakkında pek çok bilim adamının varmış olduğu ortak nokta onların Orta Asya'dan gelmiş bir oymak olan Ağaçeri'lerin devamı olduklarıdır (Sümer 1962: 521-528; Birdoğan 1995: 9-10; Yörükân 2002: 149). Diğer Alevilerden farklı olarak Tahtacılar iki ocağa bağlıdırlar. Bunlardan biri İzmir/Narlıdere'de bulunan "Yaninyatır ocağı", diğeri ise Aydın/Reşadiye'deki "Hacı Emirli ocağı"dır (Baha Said Bey 2006: 133; Selçuk 2004: 30). Tahtacılar, hem bağlı oldukları bu ocaklar itibariyle

* Balıkesir Üniv., Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/BALIKESİR, satileri@hotmail.com

hem de tarihî süreç içerisinde birtakım siyasî, ekonomik ve sosyal şartlar itibarıyla, diğer Alevî topluluklar ile Sünnî topluluklardan kültürel yönden bazı farklılıklar arz etmektedirler.

Önceleri konar-göçer biçimde yaşayan Tahtacılar, dağlık alanlarda orman içlerinde bulunduklarından ve tarihî süreçte birtakım dinî-siyasî etkenlerden dolayı kapalı bir toplum özelliği göstermişlerdir. Yaşam tarzlarını, kültürlerini, inançsal boyutlarını bu özelliklerinden dolayı korumuşlar, dış tesirlerden daha az etkilenmişlerdir. Bu nedenden dolayı Tahtacıların yaşamlarında görülen pek çok unsur, eski Türk kültüründen izler taşımakta ve günümüzde de canlılığını sürdürmektedir. Tahtacılar arasında Eski Türk kültüründen izler taşıyan bu unsurlardan bir tanesi de evin en küçük oğlu haricindeki oğulların baba ocağından göçü esnasında yapılan törenlerdir. Bu törenlere Tahtacılar arasında "ocak kazma" (Mersin) (Selçuk 2004: 180, Çıblak 2005: 134), "ateş yakma" (Erdemli/Mersin) (Selçuk 2004: 181), "ateş uyandırma" (Erdemli/Mersin) (Selçuk 2004: 181), "yeni ocak uyandırma" (Alamut/Aydın) (Eröz 1990: 329), "ateş çıkarma" veya "ocak çıkarma" (Çamtepe, Hacıbozlar, Yaylacık, Kuyucak/Burhaniye) (Erden: 1978, 60), "gelin ayırma günü" (Doyran/Edremit) (Kızıoğlu 1995: 145), "ocak başı kazdırma" (Arıtaşı/Edremit), "ocak ayırma" (Tahtakuşlar/Edremit, Kavlak/Edremit), "ocaktan ayrılma" (Tahtakuşlar/Edremit), "oğlan ayırma" (Tahtacı/Burhaniye) gibi isimler verilmektedir. Bildiride Tahtacılar'da karşılaştığımız ocak ayırma törenleri hakkında bilgi verildikten sonra eski Türk kültürünün bu törenler üzerindeki izleri ile ateş ve ocak kültürünün atalar kültü ile olan bağlantısı üzerinde durulacaktır.

1. Tahtacılar'da "Ocak Ayırma" Törenleri

Türk kültüründe erkek evlada verilen önem, ataerkil nitelik gösteren toplumlarda olduğu gibi erkeğin ailenin soyunun devamlılığını sağlayacağı, yani "baba ocağını tüttüreceği" düşüncesi ile ilgilidir. Ancak erkek evlat da zamanı geldiğinde baba ocağından ayrılmakta, kendi ocağını kurmaktadır. Büyük erkek evlatlar, maddî imkânlar sağlandıktan sonra kendi evlerini kurmakta, baba ocağı ise küçük erkek evlada bırakılmaktadır. Tahtacılar'da da evin oğulları evlenip barklanıp maddî anlamda yeni bir ev kuracakları seviyeye geldiklerinde baba ocağından kendi evlerine geçmektedir. Bu yeni ocak kurma olayı aile ve toplum tarafından önemsenmekte, bir seremoni halinde gerçekleşmektedir.

Tahtacı süreğine göre bir evden oğlan ayrılacağı zaman oğlanın annesi bütün köyü "ocak ayırma" törenine davet eder. Törenden önce oğlanın evi yapılmış, büyük eşyaları düzülmüştür. Törende ise kayıvalide oğluna ne verecekse göstermelik olarak yorgan, yatak, yastık, minder, tencere vs. misafirlerin önüne koyar. Bundan sonra oğlan herkesin elini öperek helallik alır. Oğlanın babası oğluna para kesesi verir, "Al, bereketin bu olsun" der. Bu para kesesi semboliktir, oğlanın baba evinden maddî anlamda da ayrıldığı, babaya muhtaç olmadan bir ev geçindirebileceğinin, tıpkı ocağın ayrılması gibi para keselerinin de ayrıldığı bir göstergesidir. Baba, para kesesinin dışında kendi imkânı dâhilinde oğluna tarla, bahçe verir. Gelen misafirler de yakınlıklarına göre yeni kurulan ev için hediyeler getirirler. Bu hediyeler halı, kilim, minder, mutfak eşyası olabileceği gibi yiyecek malzemesi de olabilir. Artık oğlanın baba ocağından göçü için her şey hazır hale gelmiştir. Bundan sonra davet edilen cemaatle birlikte toplanan eşyalar da alınarak yeni eve gidilir.

Tahtacılar da baba evinden ayrılıp yeni açılan eve gitme ve o evde yapılan uygulamalar açısından bazı farklılıklar vardır. Bu ocak ayırma törenlerinin bir kısmında Alevî dedesi bulunmaz, ocağı kazma ve ilk ateşi yakma işini evin babası üstlenir. Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı Sarılar, Kumgedik, Yaylacık, Yuguslar, Kuyualan, Çamoba (Erden 1978: 61) ve Tahtacı köyü ile Edremit'e bağlı Kavlak, Arıtaşı ve Tahtakuşlar köyünde, evin büyüğü ya da babası, baba ocağından bir "eski ateş" alır. Ateşin üzerine de çıra koyarak "Haydi, ocağını yakmaya gidiyoruz" der. Cemaatle birlikte yeni eve gidilir, baba eline kazma alarak ocağın başını üç defa kazar ve ilk ocak ateşi yakılır. Oğlanın babası, ocağı yakarken "Ocağını ayırdım. Allah iyi ocak etsin, dallı budaklı ol!" deyip dua eder, ocağın başına niyaz eder. Babanın ocağı üç defa kazmasından dolayı bu ocak ayırma törenlerine "ocak kazma" da denir. Yakılan o ilk ateşte çay demlenir veya kahve pişirilir, hep beraber içilir. Bu törenden sonra da köyün kadınları müsait oldukları zaman yeni ocağı ziyaret ederler. Balıkesir/Burhaniye'ye bağlı Tahtacı köyünde bu ev ziyaretine "ayrılığa gitme" denir. Ayrılığa giden herkes hediyeler, özellikle yiyecek (yağ, zeytin, kurutmalık vs.) götürür. Ocağı ayrılan, o kış yiyecek için para vermek durumunda kalmaz (Tahtacı/Burhaniye).

Bu "ocak ayırma" töreninden sonra, bazı Tahtacı köylerinde evin ve ailenin uygun bir zamanında eş dost davet edilerek lokma koyulur (Tahtacı, Çamtepe, Hacıbozlar/Burhaniye) (Erden 1978: 61). Aslında tören küçük bir cem töreni olup törende Alevî dedesi ve sazandeler bulunur. Bu tören için yeni kurulan eve her gelen ocağın başına niyaz eder. Dede, horoz keser. Daha sonra dededen hayırlı alınır. Önce baba ve anne, daha sonra ise ocağı ayrılan oğlan ve gelin dedenin önünde niyaz eder, dört el üstünde durup "hayırlı" alırlar. (Arıtaşı, Tahtakuşlar/Edremit).

Bazı Tahtacı köylerinde ise "ocak ayırma" törenleri cem töreninden ayrı olarak değil, bir cem töreni eşliğinde yapılır. Ocağı ayrılan çiftin yeni evinde Alevî dedesi ve musahipli büyükler toplanır. Ev sahibi, bu tören için maddi durumu elverişli ise koyun veya koç, değilse bir horoz (Cebirail)keser. Daha sonra Alevî dedesi ocağın başına geçerek elindeki kazma ile ocağa üç defa sembolik olarak vuruyormuş gibi yapar. Önce "Ya Allah" diyerek ocağın sağ tarafına, sonra "Ya Muhammet" diyerek ocağın sol tarafına, daha sonra ise "Ya Ali" diyerek ocağın ortasına vurur. Dede, bu ocak kazma olayından sonra ocaktaki ilk ateşi yakar. Bundan sonra ocağı ayrılan oğlan ve gelin, ocağa niyaz ettikten sonra orada bulunanların ellerini öper. Dede, bir hayırlı okur Yakılan ocaktaki ilk yemeği de dedenin eşi pişirir (Bozyaka, Kaşdışen, Kırtıl, Köprübaşı, Kuzucubelen, Çamalan/Mersin) (Selçuk 2004: 180-181, Çıblak 2005: 134). Bazı köylerde ise Alevî dedesinin bulunduğu bu törende ocağın ilk ateşini ocağı ayrılan oğlanın babası yakmaktadır (Kırtıl/Mersin) (Selçuk 2004: 181).

Tahtacılar da "ocak ayırma" töreni yapılmadan aile reisi olunmaz. Ocağı ayrılmamış olan oğlan, başlı başına dini törenlerde, örf ve adetlerde kendini temsil edemez. Ocağı ayrılmamış oğlanın bütün masraflarını babası karşılar. Henüz aile reisi olmayan, ocağı ayrılmayan erkek evlat kendi başına kurban kesemez. Ancak ocağı ayrıldığı, kendi başına ev idare edebildiği zaman kurban kesebilir. Böyle bir durumda da kurbanı önce baba, daha sonra da ocağı ayrılan oğlan kesmelidir (Tahtakuşlar, Arıtaşı, Kavlak/Edremit; Tahtacı/Burhaniye).

Belli bir takım tarz ve kurallar içinde yapılan bu "ocak ayırma" törenleri evin büyük erkek evlatları için yapılmaktadır. Evin tek oğlunun veya en küçük oğlunun ocağı

ayrılmadığı için “ocak ayırma” törenleri yapılmamaktadır. Geleneklere göre ocaktan büyük oğlanlar ayrılmakta, en küçük oğlan ise baba ocağında kalıp baba ocağını tıttırmaktadır. Nasıl büyük oğlanlar ocakları ayrılmadan kurban kesemiyorsa evin küçük oğlu da babası ölmeden kendi başına kurban kesememektedir. Evin babası öldüğünde de küçük oğlanın baba ocağından sorumlu olması ve bu ocağı tıttırmasından dolayı bu ev, yani baba ocağı küçük oğlana ait olmaktadır.

2. “Ocak Ayırma” Törenlerinde Eski Türk Kültürünün İzleri

Tahtacılar arasında “ocak” denilince ilk önce “ev” anlaşılmaktadır; dolayısıyla yeni bir evin kurulması da sembolik olarak bu yeni evin ocağında ilk ateşin yakılması şeklinde gerçekleşmektedir. Yeni kurulan evin, yurdun varlığı, bu yakılan ocakla anlam kazanmakta ve kabul görmektedir. Fakat yeni kurulan ocakta ilk ateşin yakılması herhangi bir kişi tarafından ve herhangi bir şekilde değil, evin babası ya da Alevî dedesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Tahtacılar da çeşitli isimlerle anılan “ocak ayırma” törenlerinde en önemli unsur, oğlanın babasının ya da Alevî dedesinin yeni kurulan ocağı yakmasıdır. “Ocak ayırma” törenleri bu haliyle eski Türk kültüründe önemli bir yer teşkil eden atalar kültü ile şaman törenlerinden büyük izler taşımaktadır.

Atalara olan bağlılık, aile olma ve ailenin soyla devamlılığı ile sıkı sıkıya alakalıdır. Aile reisi olan babanın ölmüş atalar ile olan ruhanî bağını dinî sosyoloji üzerinde önemli çalışmalara sahip Gustav Mensching güzel bir şekilde ifade etmektedir. Ona göre aile en eski ve en temel kutsal bir cemaati teşkil etmektedir. Bu kutsal cemaatin lideri de aile reisi olan babadır. Kolektif temayüllü arkaik insanın din duygusu içinde ecdad ve sonraki nesil kutsal bir birlik meydana getirirler. Bu durumda aile adeta görülen bir kısım ile görülmeyen bir kısımdan meydana gelmektedir. Ölmüş atalar ailenin görünmeyen kısmını, bu atalar ile sıkı sıkıya bağlı olduklarının farkında olan yaşayan fertler ise ailenin görülen kısmını meydana getirirler (Mensching 2004: 27-28). İşte ailenin bu görülen ve görülmeyen kısmını birbirine bir zincir edasında bağlayan da aile reisi olan babadır. Buradaki mesele atalar ile hem “ev” hem de “aile, soy sop, sülale” anlamındaki “ocak”ın birbiri ile olan ilgisinin çözümüdür. Arkaik insan düşüncesine göre ölmüş olan ataların ruhları tamamen ailelerinden kopup uzaklaşmamakta, tam tersine ecdadın ruhları geride kalanların yeri geldiğinde kendisine müracaat edebileceği, bir merci haline gelmektedir. Ecdad ruhlarına ulaşılacak yer ise “aile ocağı” ve bu ocakta yanan “ateş” olmuştur. Bu şekilde atalar kültü, ocak kültürünü doğurmuştur. Ataların ruhları ocağın ateşi içinde tecelli ettiği için de ateş ve ocak kutsal addedilmiştir. Ocağın tıttırılması, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttaki, o çadırda devamlı şekilde bulunması demektir. Dolayısıyla ateş ve ocak atalarla temasta olmanın vasıtası olmuştur (Eröz 1990: 326). Atalara olan bağlılık, ateş ve ocağa her türlü saygı göstermeyi ve ocağın devamlı yanmasını gerekli kılmıştır. Bu durumda ocak, hem ataların tecelli ettiği ateşin yandığı yer, hem ataların ikame ettiği ailenin barınma mekânı olan ev, yurt, hem de geçmişe ait ölmüş bireyler ile yaşayan bireylerden oluşan aile ocağını ve soyu temsil eden bir sembol haline gelmiştir.

Tahtacılar da karşılaştığımız “ocak ayırma” törenleriyle, evin büyük oğlanlarına yeni bir ocak açıp baba ocağından ayrılmaları amaçlanıyorsa da bu durum aslında birtakım sosyal ve ekonomik şartlardan kaynaklanmaktadır. Eskiden konar-göçer bir şekilde yaşayan Tahtacılar için aynı çadırda, aynı yurttaki evlenmiş birden fazla erkek evladın yaşaması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla zamanı gelip ekonomik şartlar

elverdiğinde, evin en küçük oğlu haricindeki diğer oğullar baba ocağından ayrılıp kendi ocaklarına taşınmak zorunda olmuşlardır. Artık yerleşik bir hayat süren Tahtacılar, günümüzde de geçmişin bu geleneğini bütün canlılığıyla devam ettirmektedirler. Bu "ocak ayırma" törenlerinin maksadı, baba ile oğlun ocağını ayırmak gibi görünse de, aslında baba ocağından alınan ateşle yeni kurulan ocağın ateşini yakarak, yeni kurulan ocakla baba ocağı arasında sıkı bir bağ kurmaktır. Bu bağ kuran da eski nesil olan atalar ile yeni nesil olan oğul arasında önemli bir yer teşkil eden "evin reisi baba" ya da eski Türk kültüründe dinî ve sihrî mahiyet taşıyıp dinî törenlerde başrol oynayan kamların günümüzde Alevî-Bektaşî kültüründeki yansımalarını gördüğümüz "dede" olmaktadır. Baba ocağından getirilen ateş, kurulan yeni ocakta yakılarak bu iki ocağın köken itibarıyla bir olduğunu, aynı atalara bağlı olup aynı soydan geldiğini, ataların baba ocağında olduğu gibi bu ocakta da var olacağını, bu ocakta da iyilik, sağlık, bereket vb. getireceğini ifade etmektedir. Durmuş Arık, eski ocaktan yeni eve ateş getirme geleneğinin, ata ruhunun yeni meskene geçişini sembolize ettiğini ifade etmektedir (Arık 2005: 119). Yeni kurulan ocak böylelikle hem baba ocağına bağlı hem de baba ocağında tecelli eden atalara bağlı olacak, aile birliğini ifade eden soy da hem eski ocakta hem de yeni ocakta devamlılığını sağlayacaktır.

Ögel'in Direnkova'dan ve Uno Harva'dan aktardığı bilgilere göre Altay Türkleri ve Buryat Moğolları, yanan bir odunu bir evin ocağından başka bir evin ocağına götürme geleneğini sürdürüyorlardı. Yani eski evdeki eski ateşi yeni eve taşıyorlardı. Ailenin en büyüğü eski ateşin korlarını, bir kürek içine koyuyor ve yeni evin ocağına koyup yeni bir ateş yakıyordu. (Ögel 1995: 504). Çuvaşlarda da eski bir tören olan eski ocaktan yeni eve ateş getirme geleneğinin devam ettiğini ve bunun ata ruhunun yeni meskene geçişini sembolize ettiğini biliyoruz (Arık 2005: 119). Bulgaristan Türklerinde de yeni kurulan evin ilk ateşi ata ocağından getirilmese bile ailenin en yaşlısı tarafından yakılır (Taceman 1995: 322). Mehmet Eröz'den edindiğimiz bilgilere göre Çaylak oymağından olan ve Aydın'ın Almut köyünde oturan Tahtacılar göçebe ve çadırlarda yaşadıkları zamanlarda baba, evlenen oğlu için yeni bir çadır yaptırır, kurban keser ve bu çadır ebediyen tütsün diye de ilk ateşi kendi yakar. "Yeni ocak uyandırma" denen babanın yeni kurulan ocaktaki ilk ateşi yakma geleneği bugün de yeni ev yapıldığında yerine getirilmektedir (Eröz 1990, 328-329). Görüldüğü üzere bugün Tahtacılar'da karşılaştığımız "ocak ayırma" törenlerinde baba ocağından ayrılıp yeni bir ocak kuran erkek evladın ilk ateşinin baba ocağından getirilen ateşle ve evin büyüğü, atası tarafından yakılması geleneği, eski Türk kültürünün izlerini taşımaktadır ve bugün de diğer Türk toplulukları arasında bu gelenek devam ettirilmektedir. Baba ocağından getirilen ateşle babanın yaktığı ocak, artık ata ocağının, soyun, ailenin devamı niteliğindedir, bu ocağın ata tarafından yakılması da aynı zamanda daha önceki atalara olan saygının ifadesidir. Ateşin yakıldığı yer olan "ocak"ın atalar kültü ile olan bağlantısı, mitolojik anlatılar ile de desteklenmektedir. Gök Türklerle ait bir türeyiş efsanesinde, ateşi Türk ismindeki Gök Türklerin ataları bulmuştur (Ögel 1995: 501). Ateş ruhuna hitaben okunan şaman dualarında, şamanlar "ocak" için, "atamızın yaktığı ocak" diyerek ocağı tazim etmektedirler (İnan 2000: 68).

Bazı Tahtacı köylerinde "ocak ayırma" törenlerinin Alevî dedesinin bulunduğu bir cem töreni eşliğinde yapıldığı yukarıda ifade edilmişti. Alevî-Bektaşî kültüründeki dedelerin eski Türk kültüründe önemli bir yere sahip ve törenlerde başrol oynayan kamların İslamiyet'ten sonraki devamı olduğunu ve bir kısım işlevlerini farklı kültürel boyutlarda devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse,

Alevî-Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahip olan dedeler, eski Türk kültüründeki kamların bir kısım işlevlerinin İslamî ve tasavvufî bir kisveye bürünmesiyle bugünkü hallerini almışlardır. Tahtacıların "ocak ayırma" törenlerinde yer alan dedelerin rolü de Eski Türk kültüründe "ocak dikme" törenlerindeki kamların görevlerinin bir devamı mahiyetindedir. İnsanlar ve ruhlar arasında vasıtalık yapan kam, yeni bir ocak kurulacağı zaman atalar ile yaşayanlar arasında bağ kurabilmek için düzenlenen törende görev alır. Yakutlarda yeni bir ev dikmek için düzenlenen törenlerde, kamlar önemli bir rol oynamaktadır. Yakutlardan biri yeni ev dikmek istediği zaman kutlu yer arar. Kutlu bir yer seçildikten sonra evi dikecek olan kam, dikilecek evin kutlu olması, mukaddes ocağın daima yanması, neslin çoğalması, hayvanların artması, bereketli olması için dua ederek ocağı yakar. Ardından ihtiyarlardan biri, "Alevli ocağı yak, yaktığın ocağın odu sönmesin, kışta evin bereketli, yazda kutlu olsun!" diyerek dua eder (İnan 2000: 117-118; Gözelov vd. 1993: 139-140). İşte Yakutlardaki bu "ocak dikme" törenlerinde başrol oynayan "kam"ın yerini, Alevî inançlara sahip Tahtacılar'da düzenlenen "ocak ayırma" törenlerinde "dede" almıştır, bu iki törende de kesilen kurbanlar ve edilen dualar aslında aynı amaca yönelik olup, bu amaç atalar ile aile fertleri arasında irtibatı sağlamak, ataları ve ataların ruhlarının barındığı ocağı tazim etmektir.

Tahtacılar da "ocak ayırma" törenlerinde gördüğümüz ve eski Türk geleneklerinin devamı niteliğinde olan başka bir gelenek de evin en küçük oğlunun ocağının ayrılmamasıdır. Aslında bu gelenek bütün Türk kültürünü saran, yalnızca Tahtacılar has olmayan bir gelenektir. Ancak gerek Tahtacılar hakkında yapılmış çalışmalarda "ocak ayırma" törenleri üzerine bulduğumuz bilgilerde (Çıblak 2005, Erden 1978, Eröz 1990, Gül 2003, Kırzioğlu 1995, Selçuk 2004, Yetişen 1986) gerekse bizim Tahtacılar arasında yapmış olduğumuz derlemelerde (Tahtacı/Burhaniye; Artaşı, Kavlak, Tahtakuşlar/Edremit) bütün Tahtacılar da bu anlayış ve uygulama halen devam etmekte ve "ocak ayırma" törenlerine yansımaktadır. Tahtacılar'da evin en küçük oğlunun ocağı ayrılmaz. Hatta günümüz şartlarında evin en küçük oğlu başka bir şehre yerleşip ayrı ev kurmuş olsa da onun için yine bu tören düzenlenmez. Çünkü o hala baba ocağı üzerinde hak sahibidir, bu ocaktan ve bu ocakta yaşayan anne ve babadan sorumludur. Diğer büyük oğlanların "ocak ayırma" törenleri ile ocakları ayrıldığı, onlara ayrı ev açıldığı için bu oğullar baba ocağı üzerine hak sahibi olamazlar. Baba öldüğünde de baba ocağı, evi miras olarak küçük oğla kalır. Türk kültürünün yaygın bir uygulaması olan bu durum, Tahtacılar'da ayrı bir özellik gösterip "ocak ayırma" törenleriyle belirginleşir.

Eski Türk adetlerine göre de "küçük oğul", babasının evinde oturan ve baba ocağını devam ettiren çocuktur. Bahaeddin Ögel'in Uno Harva'dan aktardığı bilgilere göre eski Türk kavimlerinde kardeşler evlenip ayrıldıktan sonra da en küçük oğul, eski ateşin sahibi oluyordu. Dolayısıyla küçük oğullar için "od-tegin" (ocanın prensi) unvanı kullanılıyordu. Cengiz Han döneminde Moğollar'da da bu unvan "odçigin" veya oçigin" biçiminde kullanılıyordu. (Ögel 1995: 504; Temir: 1983, 293). "Od-tegin" veya "odçigin", aile ocağına, aile ateşine bağlı olan ve evi, yurdu, muhafaza eden anlamına gelmekte ve gerek Türkler'de gerek Moğollarda geleneklere göre mirasın paylaşılmasından sonra baba evi, baba ocağı en küçük oğla gitmektedir (Roux, 1994, 188).

Sonuç

Türk kültüründe Alevî-Türkmen olarak bilinen Tahtacılar arasında geçmişten günümüze bütün canlılığıyla uygulanan geleneklerden bir tanesi de, genel olarak "ocak

ayırma" diye ifade ettiğimiz törenlerdir. Görünürde bu törenler, erkek evladın baba ocağından kendi ocağına göçünü, ocağını ayırmasını içinde bulundukları topluma duyurmak için yapılmaktadır. Ancak, yapılan bu törenlerin temelinde çok farklı anlamlar yatmakta, bu anlamlar açısından baktığımızda da ocağın aile, soy ve ata üçgeninde aldığı rol ve işlev değişik açılardan gün yüzüne çıkmaktadır.

Eskiden konar-göçer tarzda yaşayan Türkler, kendi yaşam biçimleri ile dünyayı, kâinatı uyum içinde görmüşler ve etraflarında gördükleri varlıkları buna uygun olarak yorumlamışlardır. İçlerinde yaşadıkları otağın-çadırın kubbesi, gökyüzü veya gök kubbesi olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda gök kubbesinin ısı ve ışık kaynağı olarak görülen güneş, yeryüzündeki temsilini ateş ile bulmuştur. Ateş, tıpkı güneş gibi çadırın merkezinde yerini alarak, devamlı bir şekilde yanan, sürekliliği olan ve aileyi bir arada tutan "ocak" ile bütünlüğünü kurmuştur. Bu açılardan bakıldığında kozmik âlemin ısı ve ışık kaynağı olan güneş, mikro-kozmik âlem olan evin (çadır-otağ) ocağında simgesini bulmuştur. Kâinatı ve kâinattaki varlıkları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan insanoğlu, önce bütün olarak gökyüzünü ve daha sonra gökyüzündeki varlıkları kutsallaştırmış, kutsal olan bu varlıklara ise kutsal davranış kalıpları geliştirmiştir (bkz. Eliade 2000). Ateş ve ocak da güneşin yeryüzündeki temsili olarak kutsalın tezahürü durumuna gelmiştir. Türk kùltüründe de ateş ve ocağa kutsal anlamlar yüklenmiş ve buna bağlı olarak ateş ve ocak tazim edilmiştir. Ocak, atalar ruhunu barındıran ve atalar ruhunun tecelli ettiği kutsî bir varlık konumuna gelmiştir. Çünkü evin merkezinde yer alan ocak, tıpkı atalar gibi aileyi ve soyu bir arada tutmaktadır, hatta ateş ilk defa bir ata tarafından yakılmıştır, dolayısıyla saygı gösterilmek zorundadır.

Kutsal olan ile temasa geçmek sıradan zamanlarda, sıradan kişilerle ve sıradan davranış kalıpları ile gerçekleşmez. Evin merkezinde yer alan ve kutsalın tezahürü olan ocakla, yılın belli zamanlarında veya değişik vesilelerle temasa geçilir ve ateş etrafında ritüeller gerçekleştirilir. İşte Tahtacılar da gördüğümüz "ocak ayırma" törenleri de bu tarz ritüellerdendir. Bu ritüel ile, kutsal olan atalarla temasa geçilir. Bu atalarla temasa geçme zamanı, normal bir zaman değildir. Ocak etrafında yapılan bu tören ile, ataların yaşadığı kozmik zaman olan en mükemmel zaman ulaşılır. Geçmişte şamanların görev aldığı bu tarz törenlerde, günümüzde Tahtacılar arasında "dede"ler yer almaktadır. Çünkü "ocak ayırma" törenleri cem töreni eşliğinde yapılmaktadır. Cem töreni ile bu törenler daha dinî bir mahiyet kazanmakta, ocağın ve atanın kutsiyeti ön plana çıkmaktadır.

"Ocak ayırma" törenleri bu haliyle eski Türk kùltüründe önemli bir yer teşkil eden atalar kùltü ile şaman törenlerinden büyük izler taşımaktadır. Baba ocağından getirilen ateş, kurulan yeni ocakta yakılarak bu iki ocağın köken itibarıyla bir olduğunu, aynı atalara bağlı olup aynı soydan geldiğini, ataların baba ocağında olduğu gibi bu ocakta da var olacağını, bu ocakta da iyilik, sağlık, bereket vb. getireceğini ifade etmektedir. Bu durumda ocak, hem ataların tecelli ettiği ateşin yandığı yer, hem ataların ikame ettiği ailenin barınma mekânı olan ev, yurt, hem de geçmişe ait ölmüş bireyler ile yaşayan bireylerden oluşan aile ocağını ve soyu temsil eden bir sembol haline gelmektedir. Böylelikle yeni kurulan ocak hem baba ocağına bağlı hem de baba ocağında tecelli eden atalara bağlı olmakta, aile birliğini ifade eden soy da hem eski ocakta hem de yeni ocakta devamlılığını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ARIK, Durmuş (2005), *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar)*, Ankara: Aziz Andaç Yayınları.
- Baha Said Bey (2006), *Türkiye’de Alevî-Bektaşî, Ahî ve Nusayrî Zümreleri*, (Hazırlayan: İsmail Görkem), İstanbul: Kitabevi.
- BİRDOĞAN, Nejat (1995), “Tahtacıların Dünü”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri 26-27 Nisan 1993 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 9-30.
- ÇIBLAK, Nilgün (2005), *Mersin Tahtacıları -Halkbilimi Araştırmaları-*, Ankara: Ürün Yayınları.
- DİLEK, İbrahim (2007), “Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler”, *Bilig*, Sayı 43, s. 33-54.
- Eliade, Mircea (2000), *Dinler tarihine Giriş*, Çeviren: Lale Arslan, İstanbul: kabalıcı Yayınevi.
- ERDEN, Attila (1978), “Burhaniye Köylerinde Konutla İlgili Âdet ve İnanmalar”, *Antropoloji*, 8. Sayı (1973-1974), 1978, s. 53-66.
- ERÖZ, Mehmet (1990), *Türkiye’de Alevîlik ve Bektâşîlik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERÖZ, Mehmet (1991), *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- GÖZELOV, Fuzuli- Memmedov, Celal,(Tercüme ve Tertib Edenler) (1993), *Şaman Efsaneleri ve Söylemleri*, Bakı Yazıcı.
- GÜL, Zeynep (2003), “Tahtacılarda Töre ve Törenler (Tahtacılarda Düğün ve Cem Törenleri)”, *Halkbilimi Araştırmaları* 1. Kitap, s. 141-182.
- İNAN, Abdülkadir (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KIRZIOĞLU, Neriman Görgünay (1995), “Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacıları) Sempozyumu Bildirileri 26-27 Nisan 1993 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 133-147.
- MENSCHING, Gustav (2004), *Dinî Sosyoloji*, (Çev. Mehmet Aydın), Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2007), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖGEL, Baheddin (1995), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar)*, II. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ROUX, Jean Paul (1994), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul: İşaret Yayınları.
- SELÇUK, Ali (2004), *Tahtacılar Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- SÜMER, Faruk (1962), “Ağaçeriler”, *Belleken*, Cilt XVI, Sayı 103, s. 521-528.
- TACEMAN, Ahmet (1995), *Türk Fin-Ugor, Moğol-Mançu Toplulukları İnanışları Zemininde Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*, Ankara: Üçbilek Matbaası.
- TEMİR, Ahmet, “Türkçe Kül-tigin ve Moğolca Otçigin Adları ile İlgili Tartışmalar Üzerine”, *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 293-296.

- TEOMAN, Zeki (1987), "Tahtacılar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 6, s. 50-54.
- YETİŞEN, Rıza (1986), Tahtacı Aşiretleri (Adet, Gelenek ve Görenekleri), İzmir-Narlıdere.
- YILMAZ, A. (1948), *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara: Ulus Basımevi.
- YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya (2002), *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, (Haz. Turhan Yörükân), Ankara: T. C. Kùltür Bakanlığı Yayınları.

Kaynak Şahıslar

- (Ad-Soyad, Yaş, Mezuniyet, Memleket)
- Fatma Korkmaz, 71, ilkokul, Tahtacı/Burhaniye.
- Sevim Hata, 62, ilkokul, Tahtacı/Burhaniye.
- Fatma Keser, 55, ilkokul, Arıtaşı/Edremit.
- Ahmet Derin, 53, ilkokul, Kavlak/Edremit.
- Elif Kar, 35, ilkokul, Tahtakuşlar/Edremit.